

Spisovatel, fejetonista a rozhlasový dramatik Zdeněk Jirotko se narodil 7. ledna 1911 v Ostravě. Znám je především jako autor humoristických románů, povídek, soudniček a rozhlasových hříček, navazujících na tradici anglosaského humoru. Ke svému rodišti nikdy nenavázal hlubší vztah. Jeho rodiče se tam rozvedli a on se ve čtrnácti letech přestěhoval k otci do Hradce Králové. Ještě v Ostravě nastoupil roku 1925 na reálku, kde zprvu prospíval s vyznamenáním, v kvintě byl ale vyloučen pro kázeňský přestupek. Vyučil se zedníkem a studia završil na vyšší průmyslové škole stavitelské v Hradci Králové, kde maturoval roku 1933. Poté nastoupil vojenskou službu k 26. pluku do Banské Bystrice, odkud byl odeslán do košické důstojnické školy. Domů se vracel v hodnosti podporučíka v záloze.

Marné hledání zaměstnání ve stavebnictví, kterému doba příliš nepřála, jej zavedlo zpět do armády. Sloužil jako důstojník pěchoty v Olomouci, Vyškově, Brně a také v Přáslavicích, blízko nichž ležela vesnice Daskabát. Právě v této vesnici, jejíž jméno zaujalo jeho přítele Jana Drdu natolik, že podle ní pojmenoval pohádkovou vesnici Dalskabáty ve své hře, se Jirotko seznámil se svou budoucí ženou Helenou Slezákovou. Do společného života vstoupili 2. září 1939 a postupně se jim narodily dvě děti – dcera Hana (1940) a syn Zdeněk (1946), kterému všichni, dle Haniných slov, říkali Tonda: *„Říkali jsme mu Tonda. Byl to tatínkův nápad. Nechtěl, aby se potomek jmenoval po něm. Maminka ovšem, protože měla vždycky pravdu, Zdeňka prosadila. Nikdo mu tak ale v životě neřekl. Pro nás to je dodnes Tonda.“* Zdeněk Jirotko ml. je známým autorem kriminálních románů a píše pod jménem Antonín Jirotko, aby se od otce odlišil.

V armádě Zdeněk Jirotko sloužil až do jejího rozpuštění v době německé okupace. Odešel v hodnosti kapitána. V letech 1940–1942 pracoval jako úředník ministerstva veřejných prací v kanceláři pro stavbu průplavu Labe-Odra-Dunaj. Později ale přišlo rozhodnutí, že se bývalí důstojníci československé armády na tomto projektu nemohou podílet. Jirotko byl propuštěn a stal se spisovatelem z povolání.

Publikovat Jirotko začal až téměř ve třiceti letech, vlastně náhodou, díky přátelství se spisovatelem Janem Drdou. Ten poslouchal Jirotkovy historky a posléze ho vybídl, aby z nich napsal povídku do Lidových novin, což se opravdu stalo: *„Já byl vždycky velký žvanil, a když jsem vyprávěl ty svoje historky, Drda mi jednou povídá: ‚Človče, proč to nenapíšeš?‘ Tenkrát dělal v Lidových novinách, a když to několikrát opakoval, skutečně jsem zkusil něco sepsat.“* Spolupracovníkem Lidových novin byl Jirotko od roku 1940 a napsal pro ně řadu fejetonů, povídek a později časových úvah. Této spolupráce si velmi cenil, jelikož Lidové noviny v té době měly vysokou uměleckou úroveň. K napsání první povídky *Sedm stupňů pod nulou* ho inspirovala paní Drdová, která se při

společném povídání zmínila o svém snu, v němž hrál Vlasta Burian ve filmu, který nesl právě tento název. Další povídka, kterou Lidové noviny uveřejnily, se jmenovala *Můj sluha Saturnin*. Jirotko si záhy uvědomil, že hlavní postava této povídky je natolik výrazná, že by byla schopna unést i celou knihu – ta později opravdu vznikla. Humoristický román *Saturnin* vydalo nakladatelství Lidových novin v roce 1942. Jen o dva roky později byla tiskem vydána druhá Jirotkova próza *Muž se psem* (1944, rozšířeno 1968).

Nedlouho po svém vystoupení v novinách začal Jirotko spolupracovat také s Československým rozhlasem, pro který psal drobné hry, hříčky a fejetony. Ve své době byl považován za nejlepšího tuzemského rozhlasového humoristu. Jeho první rozhlasovou dramatickou prací se stala groteska *Agentura pro všecko* (1940). Postupně vznikaly i další hry: *Zmizení Karla Poplety* (1941), *Hloupý milionář* (1942), *Domácí dílna* (1943), *S Xaverem se musí něžně* (1943), *Hvězdy nad starým Vavrouchem* (1944), *Rodinná tradice* (1944), *Přehánka nad Mont Blankem* (1944). V roce 1946 vyšel tiskem soubor jeho tří rozhlasových her pod názvem *Hvězdy nad starým Vavrouchem*.

Po válce se Jirotko stal redaktorem Lidových novin (od května 1945 do 1948 vycházely s titulem Svobodné noviny) a působil zde až do jejich zrušení v roce 1951. Pak krátce spolupracoval s Dikobrazem (1951–1953), kde mu tehdy šéfoval mladý Pavel Kohout. Nakonec odešel do Československého rozhlasu (1953–1962), kde působil jako vedoucí redakce humoru a satiry, později jako vedoucí oddělení české a slovenské literatury. Místa vedoucího se nakonec dobrovolně vzdal a stal se běžným redaktorem. Vedle práce pro rozhlas publikoval v časopisech, které redigoval (též v Československém novináři a Světu práce), psal hry pro Československou televizi (*Případ pro tři*, 1962; *Věštec*, 1963) a vydal soubor povídek a fejetonů *Profesor biologie na žebříku* (1956), publikovaný dříve v Dikobrazu. Na počátku šedesátých let se opět vrátil do redakce Dikobrazu, byl povolán přímo šéfredaktorem Otou Šafránkem jako jeho zástupce.

V šedesátých letech se Jirotko podílel také na rozhlasovém a později i televizním pořadu *Sedmilháři*, který vznikl z pouhého vyprávění historek, jimiž se mezi sebou redaktoři bavili. Iniciátorkou projektu se stala Dita Skálová a vedle Zdeňka Jirotky se na něm podíleli Vladimír Kalina, František Vlček, Ivan Osvald, Jindřiška Smetanová a Jaroslav Otčenášek. Šlo o velmi úspěšný pořad vypravěčských cyklů: „*My jsme v naší redakci byli vůbec dost ukecaní, a jak nás tak kolegyně Dita Skálová poslouchala, donesla jednu flašku červeného, postavila ji doprostřed stolu a řekla: ‚Povídejte.‘ Pět hodin jsme seděli, vzpomínali, vyprávěli, ona to sestříhala a Sedmilháři byli na světě. Filmař František Vlček, Jindřiška Smetanová, malíř Jaroslav Otčenášek, jeden z nejlepších lidí, které jsem kdy potkal...*“ Tento úspěšný pořad skončil po roce 1968, svým obsahem byl pro nové poměry nepřijatelný. Část historek, které v pořadech zazněly, vyšla poprvé v roce 1970 ve sborníku *Sedmilháři*. „*Nedávno jsem přemýšlel, proč nám lidé říkají ‚Sedmilháři‘. Vždyť ten pořad se tak původně nejmenoval a mimo to: my nelžem! Přece každý z posluchačů rozhlasu a diváků televize –*

zvláště, když jsou to starší lidé – ví, že se mu v životě přihodily věci, které jsou nepravděpodobné a přece je to pravda...“ Tato zpřesňující slova předeseílá Zdeněk Jirotka svému vyprávění v knižním vydání veselých příběhů ze života.

Zdeněk Jirotka patřil k těm autorům, jimž byla v pozdějším období znemožněna jakákoli publikační činnost. Příjezd sovětských okupačních vojsk do Československa v srpnu 1968 nepřivítal s nadšením. Kdysi k tomu uvedl v rozhovoru pro Signál: „*Při prověrkách musel ten, kdo se chtěl udržet, přivítat vpád vojsk. Já jsem si na tu situaci vybral heslo Haškova sapéry Vodičky: „Neponižuj se před nima.“*“ V 70. letech se Jirotka podepsal na Kohoutovu výzvu pod petici žádající amnestování prvních politických vězňů normalizace. Učinil tak, i když věděl, že si tím uzavírá cestu k publikování. Zákaz publikační činnosti pro něj platil zhruba na dvacet let. Dotklo se to i opětovného vydávání *Saturnina*, který mohl znovu vyjít až na konci osmdesátých let. Po roce 1989 se na pultech knihkupectví opět začaly objevovat nové reedice jeho starších prací. Vedle knih *Saturnin* a *Muž se psem* byla v roce 1994 vydána *Velká kniha Sedmilhářů*. Záslouhou nakladatelství Akcent v Třebíči se objevil i soubor jeho starších povídek a rozhlasových her *Pravidla se změnila* (2000), obsahující například jeho prvotinu *Sedm stupňů pod nulou* či ranou rozhlasovou hru *Hvězdy nad starým Vavrouchem*.

Celá Jirotkova literární činnost je zaměřena na zábavné, humoristické čtení. Kouzlo jeho humoru tkví v inspiraci suchým anglickým humorem a v půvabu nedořečeného a skrytého. Jirotka pěstoval převážně malé formy rozhlasové (hry a hříčky, fejetony, vyprávění, vzpomínky) a beletristické. Největší popularitu získal již na začátku své literární dráhy romány *Saturnin* (1942) a *Muž se psem* (1944, rozšířeno 1968), v nichž propojil tradici žurnalistické beletrie s inspirací anglosaskou humoristickou prózou (zejména Jerome Klapka Jerome, P. G. Woodhouse). Obě prózy charakterizuje rozvolněná kompozice fejetonového románu, zcivilnění až zdůvěrnění tématu, situační a slovní komika, opírající se o parodii módních literárních forem a žánrů. V *Saturninovi* jde o parodii románu pro ženy, kovbojky a přísloví, v *Muži se psem* o parodii detektivek, novinových seriálů o stíhání zločinců a příruček, které zaručeně dosáhnou úspěchu.

Jirotkova úspěšná prvotina *Saturnin* (1942) je fejetonistický román se slovním vtípem. Hlavní postavou je sluha Saturnin, který svým vystupováním, inteligencí, rozhledem a uceleným životním názorem převyšuje svého pána. Na ději, určeném láskou a hrou o dědictví, se vedle Saturnina a jeho pána podílí i rozmarný dědeček, sympatická dívka, tetička Kateřina se zásobou nesnesitelných průpovědek a synovec Milouš – typické měšťácké budižkničemu. Filozofický sluha rozmanitými úskoky a neúprosnou logikou přivádí celou společnost měšťáků do groteskních situací, kdy jsou nuceni ukázat svou pravou tvář. Celý příběh je pak lavinou kanadských žertíků a situačních zápletek, které provádí sluha Saturnin se svým pánem i s celou společností, dočasně odříznutou od světa povodní. Lícem této parodie je autorova adorace vnitřního bohatství člověka, zejména hravosti,

fantazie a dobroty srdce. Román si získal přízeň nejen kritiky, ale především čtenářů, ačkoli Jirotkova žena prý *Saturninovi* zpočátku příliš nevěřila: „*Byla první, komu jsem dal číst Saturnina. Vůbec se nesmála. Jen řekla: „S tímhle neprorazíš.“*“ *Saturninova* popularita je jedinečná, což dokazuje další a další vydávání knihy. To vše platí i přesto, že sám spisovatel v jednom rozhovoru mimo jiné prohlásil: „*Já se nechci k té knížce tvářit macešsky, myslím si však, že jsem napsal i lepší věci.*“ Román se v roce 2009 dočkal svého 22. vydání v češtině a pro český trh byl již dvakrát dotiskován anglicky. Prodává se ale i v zahraničí. Od jara 2010 je v katalogu amerického distributora, přeložen byl do španělštiny, italštiny, němčiny a licenci koupili též Turci, vyjde francouzsky a rozpracováno je vydání pro knižní trhy v Portugalsku, Číně a Rusku. Román je populární i díky svému filmovému a televiznímu zpracování (*Saturnin*, 1994, režie J. Věřčák). Na motivy románu vznikla řada amatérských i profesionálních divadelních představení a Pražský komorní balet vytvořil taneční představení.

Fejetonistický román *Muž se psem* (1944, rozšířeno 1968) je parodií žánru detektivního. Hlavní linií románu je humorný příběh, v němž neomylný detektiv-amatér (dříve strážce majáku), který po dvě desetiletí nevstoupil na pevninu, pátrá po světovém zločinci. Nebezpečného zločince Testona, o němž mluví celý svět, nakonec odhalí v policejním komisaři Valentovi. Ve své době byl tento román úspěšnější než *Saturnin* a také se dříve dočkal filmové podoby. O jeho filmové zpracování se poprvé pokusili polští filmaři (*Muž se psem*, 1961; u nás uvedeno s názvem *Pikový svršek* téhož roku).

Moment nabádavosti obsažený v Jirotkově prvotině se objevil i v jeho povídkovém souboru *Profesor biologie na žebříku* (1956). V krátkých příbězích se autor snaží usilující „viníky“ nejen zesměšnit, ale hned i polepšit. Sběrka črt, anekdotických postřehů a kratších povídek je nazvána podle poslední z nich. Vznikaly ponejvíce v letech 1951–1955. Všímají si byrokratů, alkoholismu, starých předsudků, mládeže v zajetí falešné romantiky, kýčařství a jiných záporných jevů současnosti, které vidí autor spíše humorným než satiricky nabroušeným pohledem.

Knih *Pravidla se změnila* (2000) je souborem drobných textů z prostředí školy. Obsahuje povídky, které vyšly v Lidových novinách, divadelní hry a rozhlasové hříčky z autorovy humoristické tvorby.

Ve svém civilním životě připomínal Zdeněk Jirotko skutečného anglického gentlemana, ať již noblesou vystupování nebo suchým humorem. Smysl pro humor projevoval nejen ve svém literárním díle, ale také v rozhovorech, které poskytoval. Na jednoduché otázky rád odpovídal historkami dokazujícími jeho nadhled a radost ze života. Zemřel v noci z pátku na sobotu 12. dubna 2003 v Praze, obklopen milující rodinou. Přehledy české literatury a encyklopedické příručky jej berou na vědomí okrajově, anebo vůbec, ale Jirotko se těšil záviděníhodné čtenářské popularitě. A to prakticky od začátku své literární dráhy. Věhlas svého humoristického románu již nikdy žádným dílem nepřekonal, a přestože psal celá desetiletí, téměř dokonale o Jirotkovi platí, že je takzvaně autorem jedné knihy. Nesmrtelnosti se může spisovatel dotknout i jen jednou jedinou knihou.

(Zpracovala: Jana Bednářová)